

Літаратура

1. *Виноградова, Л. Н.* Откуда берутся дети? Полесские формулы о происхождении детей / Л. Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья: сборник / Рос. акад. наук, Ин-т славяновед. и балканистики; редкол. : Н. И. Толстой (отв. ред.) [и др.]. – Москва : Индрик, 1995. – С. 173 – 187.
2. *Коваль, У. І.* Славянская этнафразеалогія ў дэрывацыйна-дыяхранічным аспекце / У. І. Коваль. / XII Міжнар. з'езд славістаў. Доклады. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 1998. – 42 с.
3. *Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько.* – Мінск : Беларусь, 2011. – 607 с.
4. *Садоўская, А. Л.* Фразеалагізмы з кампанентам-арнітонімам у беларускай мове: этналінгвістычны аспект / А. Л. Садоўская. – Мінск : БДУ, 2011. – 271 с.

А.А. Радзевіч

ЗЛУЧНІКАВАСЦЬ У СІСТЭМЕ КААРДЫНАТ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

Унікальнасць мастацкага тэксту, своеасаблівай камунікацыйнай з'явы, прымаецца ўсімі даследчыкамі. І гэта пры тым, што канчаткова так і не вызначана яго інварыянтная (зыходная) трактоўка. Магчыма, прычынай «плюралізму», разнаветарнасці ў дэфініцыях названага аб'екта з'яўляецца, як гэта ні парадаксальна, катэгорыя «прасторавай многалінейнасці», або тое, што Р. Барт вызначыў як «неадальная множнасць» [Барт 1989: 417], якая раскрывае неабмежаваныя магчымасці для спецыялістаў ў галіне прагматыкі, кагнітывістыкі, псіхалінгвістыкі, логікі, семантыкі, літаратуразнаўства, паэтыкі. Спіс можна пашыраць, захапляючыся магчымасцямі «высокаўзроўневай семантычнай інтэрпрэтацыйнай тэксту ў тэрмінах макраструктур» [Дэйк 1989: 118].

На жаль, традыцыйны «філалагічны» напрамак, які абапіраецца на граматыку і сінтаксіс тэксту, у гэтых канцэптуальных падыходах, калі-нікалі катэгарычна аспрэчваецца, бо «тэкст – гэта адзінка семантыкі, сэнсу, а не формы» [Халідэй, Хасан 1976; Цыт. па: Черкасова 2009: 185].

Можна пагадзіцца з тым, што, як складаны феномен, прадукт пэўнай гістарычнай эпохі, тэкст выконвае разнастайныя функцыі: з'яўляецца спосабам захавання і перадачы інфармацыі, формай існавання культуры, адлюстроўвае псіхічнае жыццё індывіда, пэўныя сацыякультурныя традыцыі. Але размежаванне паняццяў «тэкст» і «твор», калі асэнсаванне менавіта тэксту абапіраецца на яго адносіны да «знака» [Барт 1989: 416], дазваляе бачыць у ім яшчэ і глабальнае, структураванае па пэўных законах адзінства, якое складаецца з моўных адзінак [Черкасова 2009: 186]. У гэтай сукупнасціланцужковых мікраструктур асноўнымі дыферэнцыяльнымі прыметамі тэксту выступаюць лакальная (*кагезія*) і зместавая (*кагерэнтнасць*) звязнасць яго кампанентаў [Казаченко 2009: 88].

Лінейная *кагезія* адлюстроўвае «кантэкстуалізацыю», ці адаптацыю, асобнага выказвання да задач камунікацыі. Адным са сродкаў *кагезійнай* звязнасці асобных элементаў выказвання або яго частак выступае паратаксічны злучнік *і*, што па сваёй марфалагічнай прыродзе, лагічнай сутнасці «заўсёды адлюстроўвае чыстую ідэю злучэння» [Пешковский 2001: 466]: *Ёсць важныя дзве часціны, з якіх*

складаецца жыццё *і* яго глыбокі сэнс *і* характэр — чалавек *і* прырода (I–12)⁵; Цемра *і* ціш напоўнілі маленькі пакойчык(I–15); З вясёлым шумам *і* крыкам выбеглі дзеці на вуліцу, нападўняючы яе звонкімі галасамі, *і* рассыпаліся па хатах(I–39); Лабановіч стаяў шчаслівы, аб чымсё думаў, *і* ледзь прыметная вясёлая ўсмішка блукала ў яго вачах *і* на губах (I–146). Пры гэтым «суб’ектыўны», «першавобразны» злучнік *і*, як сведчаць прыклады, кампенсуе сваю лексічную і марфалагічную абмежаванасць семантыка-сінтаксічнай нагружанасцю [Виноградов 2001: 580].

Аналіз паказвае, што традыцыйнае апісанне злучнікавай сувязі ў тэрмінах сінтаксічнай стылістыкі (*полісіндэтон*) або сінтаксісу тэксту (*лексіка-граматычныя сродкі* лінейнай арганізацыі сувязі) не зусім поўна адлюстроўвае ўсю спецыфіку сінтаксічнай кагезіі. Яшчэ А.А. Шахматаў падкрэсліваў, што злучнік мае значэнне не сам па сабе, а як паказчык таго ці іншага злучэння [Шахматов 2001: 505]. Лексіка-семантычнае нападўненне можа кардынальна змяняць характар кан’юнкцыі: ад лагічнай тоеснасці — *Малады настаўнік укладаў у яе [работу] сваю душы і сэрца*(I–52); *Усе вельмі хвалілі пана падлоўчага і паню падлоўчую*(I–157) — да так званай “рэчыўнай” граматычнай аднароднасці, калі сувязь паміж кампанентамі паратаксічнага рада падмацавана толькі сінтагматычнымі адносінамі. Параўнайце: *Стварыў Бог Палессе і пайшоў аглядаць балоты*(I–156); *Панна Ядвіся прыпыніла сваю работу і задуменна кудысь пазірала*(I–160).

Такім чынам, можна казаць пра ўнутрыказавую злучнікавасць як сінтаксічны канцэпт звязнасці ў тэксце, што адначасова з’яўляецца дадатковай адзнакай, адметнай рысай ідэастылю таго ці іншага аўтара.

Літаратура

1. Барт, Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. — М.: Прогресс, 1989. — 616 с.
2. Виноградов, В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов / Под ред. Г.А. Золотовой. — 4-е изд. — М.: Рус. Яз., 2001. — 720 с.
3. Дейк, Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: Пер. с англ. / Т.А. ван Дейк / Сост. В.В. Петрова; Под ред. В.И. Герасимова; Вступ. Ст. Ю.Н. Караулова и В.В. Петрова. — М.: Прогресс, 1989. — 312 с.
4. Казаченко, О.В. Когерентность і когезия текста / О.В. Казаченко // Альманах современной науки и образования, 2009. № 8 (27): В 2-х ч. Ч. I. — Тамбов: Грамота. С. 88–90.
5. Колас, Якуб. Збор твораў: У 12 т. Т. IX. На ростанях. — Мінск, 1963. — 746 с.
6. Пешковский, А. М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. — 8-е изд., доп. — М.: Языки славянской культуры, 2001. — 544 с.
7. Черкасова, Е.В. Трактовка текста в рамках лингвопрогматики / Е.В. Черкасова // Альманах современной науки и образования, 2009. № 8 (27): В 2-х ч. Ч. I. — Тамбов: Грамота. С. 185–186.
8. Шахматов, А. А. Синтаксис русского языка / А.А. Шахматов. — 3-е изд. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 624 с.

⁵Тут і далей спасылка робіцца на выданне: Колас, Якуб. Збор твораў: У 12 т. Т. IX. На ростанях. — Мінск, 1963. — 746 с.